

Egemenliğin Yeni Biçimi: Para ve Ekonomik Hegemonya

The New Form of Sovereignty: Money and Economic Hegemony

Ahmet TANER

Dr., Sayıştay Uzman Denetçisi, ahmet_taner@hotmail.com

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:
Geliş 26 Ağustos 2021
Düzeltilme Geliş 23 Eylül 2021
Kabul 25 Eylül 2021

Anahtar Kelimeler:

Egemenlik, Küreselleşme, Ekonomik Hegemonya, Kur Savaşları

© 2021 PESA Tüm hakları saklıdır

ÖZET

21. yüzyılın ilk çeyreğini yaşadığımız bugünlerde, devletler artık 19. yüzyılda veya 20.yüzyılın ilk yarısında olduğu gibi, kendi mülki sınırları içinde egemenliklerini sürdürebilen, bunu siyasi ve ekonomik alanda mutlak anlamda icra edebilen aktörler olmaktan çıkmıştır. Küresel sermayenin hızında ve hacminde yaşanan hızlı değişim, devletlerin faiz ve döviz kurlarını etkileme yeteneğini tamamen ortadan kaldırmaya bile, önemli ölçüde daraltmıştır. Finans kaynaklı krizlerin hükümetlerin ve ülkelerin siyasi geleceğini belirleme potansiyelinin fazla olması, parasal egemenliğin ülkeler açısından yalnızca iktisadi bir mesele olarak görülemeyeceğini ortaya koydu. Para ve finansal sermayeye dayalı güç dengesizliklerinde, uluslararası sermaye hareketlerinin serbest ve doğal seyri etkili olabilse de spekülasyon ve müdahalelerin bundaki etkisi göz ardı edilemez. Bu çalışmada, ekonomik küreselleşmenin ulus devletlerin egemenlik hakları üzerindeki dönüştürücü etkisi incelenmekte, paranın yükselişinin ülkeler arasındaki kur savaşları ve finansal güç mücadelesi üzerindeki rolleri tartışılmaktadır.

ARTICLE INFO

Article History:
Received 26 Aug 2021
Received in revised form 23 Sept 2021
Accepted 25 Sept 2021

Keywords:

Sovereignty, Globalization, Economic Hegemony, Currency Wars

© 2021 PESA All rights reserved

ABSTRACT

In the first quarter of 21st century, nation-states are no longer able to maintain sovereignty within their own territorial border and exercise it in the political and economic field as in 19th century or first half of 20th century. The rapid change in the speed and volume of global capitalism has, if not nullified it completely, considerably reduced the ability of nation-states to determine the rates of interest and exchange rates. The fact that financial crises have a high potential to determine the political future of governments and countries revealed that monetary sovereignty may not be seen only as an economic issue for governments. Although the free and natural course of international capital movements may result in power imbalances in money and financial capital, the effect of speculative transactions and interventions cannot be ignored. In this study, the transformative effect of economic globalization on the sovereignty of nation states is examined, and the roles of the rise of money on currency wars and financial power struggles between countries are discussed.

GİRİŞ

20.yüzyılın son çeyreğinden itibaren ulusal ekonomiler arasında artan ilişkiler, sermaye hareketlerinde ve para akışında yaşanan baş döndürücü gelişmeler ekonomik ve mali alanda ülkelerin egemenlik alanlarının daralmasına neden olmuştur. 21.yüzyılın henüz ilk çeyreğinde bulunduğumuz bu dönem, küreselleşmede, gerek aktörleri gerekse yarattığı değişim ve etki alanı itibariyle daha önceki evrelerine kıyasla farklı boyutları, katmanları olan yeni bir evreye girildiğine işaret etmektedir. Özellikle bilişim sistemlerindeki ilerlemeler ve sosyal medya ağlarında yaşanan gelişmeler, ekonomik karar alma süreçlerinde karşılıklı bağımlılığı arttırdığı gibi ulusal ekonomilere yönelik uluslararası sermaye hareketliliğinden kaynaklanan risklerin hem hacmini hem de çeşitliliğini genişletmiştir.

Küresel kapitalizmin yükselişi, ülkelerin gerçek egemenlik sahalarının mülki sınırlarla değil, para ve finans üzerindeki kontrol yetenekleriyle ölçülmesini sağlamıştır. Siyaset teorisi ve uluslararası hukuk disiplini açısından egemen devletlerin her birisi, eşit hukuki statüye sahip olsalar da, her ülkenin sahip olduğu egemenlik ve gücün temel kriteri kendi mülki sınırları içindeki ekonomik ve finansal işlemlere aracılık eden ulusal para üzerinde gerçek egemenliğe sahip olup olmadığıdır. Finansal süreçlerin bir ülkenin ekonomisi için olduğu kadar siyasal süreçleri açısından da taşıdığı önem dikkate alındığında, güçlü bir finans ve para sistemine sahip olan ülkelerin ABD, Birleşik Krallık, Kanada, Japonya, İsviçre ve Çin Halk Cumhuriyeti olduğu söylenebilir.

Siyasal egemenlik kavramından farklı bir kavram olan finansal egemenlik, her ülkenin kendisiyle ilgi hem iç hem de dış ekonomik meselelerde karar alabilmesi, politikalar üretebilmesi ve bunu herhangi müdahale olmaksızın uygulayabilmesi olarak tanımlanabilir. Daha spesifik ifade etmek gerekirse, finansal egemenlikten bahsedildiğinde aslında ülkelerin üç farklı hak/yetkiyi ellerinde bulundurmaları kastediliyor. Birinci unsur, her ülkenin yerli finansal sisteminin seçme ve bunu kurma hakkıdır. İkincisi, finansal politikaları özgürce belirleme yetkisini elinde bulundurmasıdır ki, finansal politikalar temelde para arzını ve döviz kurunu kontrol edebilmeyi, merkez bankası aracılığıyla faiz oranlarını değiştirebilmeyi ifade eder. Finansal egemenliğin üçüncü unsuru, yerli mali piyasaların, kurumların ve faaliyetlerin regüle edebilme, bunları kontrol edebilme hak ve yeteneğidir (Li ve Zou, 2015:177).

Finansal egemenliğe yönelik en güçlü meydan okuma küresel kapitalizmle beraber yükselen uluslararası sermaye hareketlerinden kaynaklandığı kabul edilmektedir. Wallerstein' a göre bugün için geçerli dünya sistemi özünde kapitalist dünya ekonomisine dayanır. Kapitalist dünya ekonomisi, belli üretim türlerinin yani kapitalist üretim tarzının, tarihsel bir süreç içinde sermaye birikiminin belli sınırlı bölgelerde yoğunlaşmasına dayanan, hiyerarşik bir dağılım eşitsizliğini içeren sistemdir. Bu yoğunlaşma, kapitalist tekellerin ayakta kalmasını güvence altına almaya çalışacak olan devlet yapılarının desteklenmesini mümkün kılmaktadır. Ancak tekeller doğaları gereği kırılabilir olduklarından modern dünya sisteminin bu yoğunlaşma merkezleri, tarih boyunca bazen sabit, bazen süresiz ve sınırlı olmuştur (Avcioğlu, 2014:99). Güçlü finans ve para sistemine sahip ülkeler açısından bu özellik dışardan gelebilecek ekonomik saldırılara karşı kendilerini güçlü kılmakla kalmaz, diğer ülkelerle girilebilecek rekabet ve çatışmalarda önemi avantajlar sağlar. Egemen ülkeler, ticaret savaşları aracılığıyla olduğu gibi kur savaşları aracılığıyla da diğer ülkelerin ekonomileri ve finansal sistemleri üzerinden siyasal istikrarlarını ve finansal egemenlik alanlarını hedef alabilirler. Bu çalışmada finansal küreselleşmeyle birlikte egemenliğin değişen anlam ve işlevleri incelenerek, ülkelerin kendi ekonomik hegemonyalarını oluşturmada ulusal paraların ve döviz kurlarının üstlendiği rollerle birlikte, siyasal egemenliğin karşı karşıya kaldığı meydan okumalar ele alınacaktır.

1. Küreselleşme ve Egemenliğin Dönüşümü

Küreselleşme, siyasi, sosyal ve kültürel yönleri bulunan bir olgu olarak beşeri gerçekliğin her an ve noktasında karşımıza çıkan bir etkileşim ve değişim süreci olarak görülmektedir. Farklı kültürler ve uluslar arasında bireysel ve toplumsal tüm alanlara ilişkin artan karşılıklı etkileşim ve bağımlılık küreselleşmenin temel karakteristiği olarak kabul edilebilirse de küreselleşmenin yarattığı değişimin sonuçları en çok siyasal iktidarın etkinlik alanı ve paylaşım süreçlerinde karşımıza çıkmakta, ülkelerin geleneksel sınırlarıyla, hükümetlerin rol ve işlevlerinde hızlı bir dönüşüm sürecine tanıklık edilmektedir. Devlet kurumsal olarak insanlık tarihinin hemen her döneminde varlığını sürdürmüş bir siyasi örgütlenme biçimidir, bununla birlikte, modern anlamda devletin Fransız Devrimi sonrasında egemenliğin monarktan topluma geçtiği bir dönemde “ulus-devlet” ile özdeşleşen bir kurumsal yapı olarak ortaya çıktığını görürüz (Beriş, 2008:56). Küreselleşmenin güç ve iktidar ilişkileri üzerindeki biçimleyici etkisi, egemenlik kavramının nitelik ve kapsamında yaşanan değişim üzerinden daha somut şekilde izlemek mümkün. Bu bağlamda Ortaçağ Avrupası’nda feodaliteden mutlakiyete, oradan da modern-ulus devlete geçiş süreci ve nihayetinde küreselleşme nedeniyle ulus devletin yetki ve etkinlik alanında yaşadığı daralma bir açıdan egemenliğin bir dönüşüm tarihini ifade eder.

Devlet aygıtının idari kapsamı, üzerinde hak iddiasında bulunduğu bölgesel sınırlara doğrudan tekabül eder. Şiddet araçlarını tekel altına alma hakkının tahsis edilmesi ve bunun bir çeşit bölgesellik (*territoriality*) kavramı ile özdeşleştirilmesi devletlerin genel özellikleridir (Giddens, 2008b:31). Egemenliğin tarihin belli bir döneminde, devlet otoritesini meşrulaştırmak için kullanılan bir araç olduğu açıktır. Gerçekten de egemenlik, uzunca bir süre önce mutlak monarşilerin siyasal iktidarı tek başlarına kullanmalarının yolunu açmış; ardından ulusal egemenliğe evrilmesiyle de mevcut siyasal yapılanmanın sürekliliğini sağlamıştır. Bu açılarıdan bakıldığında egemenlik kavramı, devleti meşruiyetle donatır ve kuramsal açıdan diğer tüm örgütlenmelerin üzerine yerleşmesini sağlar. Egemenlik, bu yüzüyle siyasal iktidarın hukuksal bir boyut kazanmasını sağlayan, devletin özünde yer alan, onun meşruluğunu resmeden ve devleti niteleyen bir kavramdır. Dolayısıyla devletlerin oluşturacağı uluslararası bir düzlem, egemenliğin hukuksal bir çerçeveye oturmasını zorunlu kılar (Beriş, 2008:76).

Egemenlik kavramı, kişisel olmayan iktidar fikriyle bağlantılı olarak ve ilişkili fikirler dizisi ile birlikte, mutlakiyetçilikten itibaren modern devletin bir ölçüde kurucu unsuru olmuştur (Giddens, 2008b:11). Egemenliğin modern devlet öncesi siyasal yapılar için de geçerli olduğu muhakkak; ancak modern devleti farklı kılan ulusal egemenlik kavramına dayanmasıdır. Burjuvazinin siyaset sahnesine çıkıp iktidar yapısını değiştirmesi modern devletin ve ulusal egemenlik kavramının şekillenmesinde etkili olmuştur. Halkın iradesinin kolektif, bileşik bir varlık olan ulusun içine yerleştirilmesi ve böylece bu iradenin ulusal egemenlik olarak tanımlanması, “kral-devlet”ten “ulus- devlet”e geçiş sürecin en önemli safhasıdır. (Ağaoğulları, 2015:22). Ortaçağ Avrupası’nda burjuvazinin sınıfsal olarak güçlenmesi uluslararası ticaretin gelişmesi, geleneksel üretim biçimlerinin yerini yeni üretim biçimlerine bırakması, sermaye birimiyle birlikte el zanaatçılığı gibi emeğe dayalı gibi iktisadi faaliyetler yerine ticaret ve girişimciliğin ön plana çıkması kapitalist düzenin temellerinin atılmasına yardımcı olmuştur. Esasında Batı’da modern devletin biçimlenmesi ya da oluşumu ekonomik ve toplumsal yaşamdaki bu dönüşüm süreçlerine uygun bir siyasi örgütlenme şeklinin kurulmasından başka bir şey değildir.

Feodal sistemde iktidarın parçalı yapısının, ne ticaretin dayanacağı standart hukuk kuralları oluşturmada ne de ekonomik faaliyetlerin gerektirdiği güvenlik ortamının sağlanmasında başarı olamaması, burjuva sınıfı için merkezîyetçi bir iktidar yapılanmasını gerekli kılmıştır. Burjuvaziden gelen vergiler aracılığıyla büyük bir ekonomik potansiyel elde eden krallar gelir kaynakları önemli şekilde olarak azalan feodal beyler karşısında göreceli olarak güç ve yetkilerini artırmıştır. Siyasal gücün merkezî bir krallığın elinde toplanmasıyla birlikte, egemenlik bölünmez ve devredilmez bir nitelik kazandı (Beriş, 2004:61; Poggi, 2014: 55). mutlakiyetçi devletlerin ortaya çıkması devletlerin başta fiziksel sınırları olmak üzere, toplumsal sınıf ve katmanlarla olan ilişki biçimini de radikal şekilde değiştirmiştir Güçlenen

mutlakiyetçi devletler, büyük coğrafi keşiflerin başarıldığı ve dünya kıtalarının ana coğrafi biçimlerinin öğrenildiği bir dönemde, başka kıta ve ülkelerden getirilen kıymetli madenlerle ekonomik olarak daha da güçlenmiş, ülkeler egemenliklerini hem iç ve dışarda daha güçlü şekilde göstermeye başlamışlardır (Giddens, 2008b:125-126, 130). Kökenleri 16. ve 17.yüzyıllara kadar uzanan kapitalist dünya ekonomisi siyasal bir merkez yoluyla değil, ticaret ve üretim bağlantılarıyla bütünleşerek var olmuştur. Kapitalizm ulus devleti şekillendiği tarihsel koşullarla biçimlenmiş olsa da ulus devleti aşan, uluslararası ekonomik ilişkileri kapsayan bir düzeni de ifade etmesi yönüyle küreselleşme sürecinin itici motoru olarak işlev görmüştür (Giddens, 2008b:184-85).

Ulus-devlet temelli egemenlik anlayışının biçimlenmesinde Avrupa'da Otuz Yıl Savaşları sonrasında imzalanan 1648 Westphalia Antlaşması'yla kurulan uluslararası siyasal sistemin etkisi büyüktür. Ulusal ordular aracılığıyla şiddet ve güç kullanma hakkını tekeline alan, merkezî bürokratik kurumlar aracılığıyla kendi uyruklarının yalnızca kendisine vergi ödemesini güvenceye bağlayan modern bir ulus devletin mutlakiyete ya da feodal sisteme göre, kapitalizmin ihtiyaç duyduğu hukuki ve kurumsal gereklilikleri karşılamada daha başarılı olduğu açıktır. Ne var ki kapitalizmin ihtiyaç duyduğu sürekli kazanma dürtüsünün yarattığı hızlı sermaye hareketliliği nedeniyle, ulus devlet ile kurulan bu işbirliğinin bozulması fazla uzun sürmemiş (Giddens, 2008b:123).Siyasal alanda olduğu gibi ekonomik alanda da bir devletin yetkisini sınırlandırılmış olması ulus devletin egemenliğinin işlevsizleşmesi anlamına gelmektedir. Bununla beraber, kapitalizmle ulus devlet arasındaki ilişkinin biraz karmaşık ve değişken bir karakter arz ettiğini söylemek gerekiyor. Kapitalizmin yükselişi ulus devletleri işlevsiz hale getirmiş olmasına rağmen, ulus devlet tamamen vazgeçilecek bir yapı olarak görülmez. Kapitalist dünya ekonomisi oldukça iyi örgütlenmiş olsa da kendi işleyişini garanti altına almak için ve büyük karların devamı açısından ulus devlet yapılarının yok olmasına müsaade etmesi beklenmez (Habermas, 2008:11).

18. yüzyılın en parlak kavramı olan klasik egemenlik, mutlak, bir ve bölünemez özelliğini özellikle 19. yüzyılın sonlarına doğru yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır. Fransız Devrimi'yle gelen kuvvetler ayrılığı anlayışı, hukuk devleti anlayışının önem kazanmasıyla bireylerin devlet karşısında anayasal güvence altına alınması ve devlet sistemlerinin yavaş yavaş değişmesi ve küreselleşmenin farklı boyutlar kazanması egemenliğin zorunlu olarak sınırlandırılması, bölünmez ve bir olma özelliğinin ortadan kalkması gibi sonuçları ortaya çıkarmıştır (Aybudak, 2017:235). Egemenliği bölünmez ve devredilemez bir nitelik kazandığı geleneksel egemenlik anlayışı ulus devletin geçirdiği dönüşüm ve değişim süreçleriyle birlikte yeni anlam ve içerikler kazanmıştır. Bu değişim sürecinin önemli boyutu, şüphesiz devletin kendi mülki sınırları ya da toprakla kurdukları ilişkiler üzerinden tanımlanan geleneksel egemenlik kavramının yaşadığı dönüşümde karşımıza çıkar. Bu çerçevede, küreselleşmenin farklı dönemlerde farklı küresel katmanlaşma kalıplarıyla kendini göstermesi bu değişim sürecinin somut adımlarıdır. "Batılı modern devlet kavramlaştırmasının ve kapitalist piyasaların yayılması dünyada farklı ülke ve kültürlerle bir şekilde temas halinde olan toplum ve medeniyetlerin çoğunun gelişimini şartlandırmıştır. Bunlar geleneksel güç ya da otorite kalıplarının uyarlanmasını zorlayarak veya teşvik ederek yeni hâkimiyet ve kaynak paylaşım biçimleri yaratmıştır" (Held ve diğerleri 2008:92).

Küreselleşmenin yarattığı değişim baskısı devletin güç ve yetkilerini icra ettiği, "siyasal alan" artık, mülki sınırlara indigenmesini imkânsız hale getirmiştir. Bunun iki sebebinden bahsedilebilir. Birincisi, devletler her zaman ve her yerde ülke sınırlarını aşan ya da bu sınırlara razı olmayan siyasal oluşumlar ya da süreçlerle mücadele etmek durumundadır. İkincisi, ülke sınırları fiziksel olarak kesin ve geçilmez değil, devletler ne kadar büyük mücadeleler verseler de sayısız malların, sermayenin ve yeni fikir ve yeniliklerin ülkelere girmelerine mani olamazlar, ülke sınırlarının geçişkenlikleri, devletlerin politika üretirken mülki alanıyla sınırlı bir perspektiften ziyade global bir vizyonla hareket etmelerini gerekli kılmaktadır (Agnew, 2005:161).

Egemenlik kavramı, küreselleşme sürecinden en fazla etkilenen kavramlardan olsa da küreselleşmenin ortaya çıkardığı çok katmanlı ve çok taraflı uluslararası sistemin hala merkezinde yer almaktadır. Bu sisteme yön veren başlıca aktörler, borsalar, Dünya Ticaret

Örgütü, IMF gibi sermaye hareketliliğin merkezinde yer alan kuruluşlar olmakla beraber, tüm bu tüm aktörlerin hedefi ulus devlete atfedilen rol ve fonksiyonlardan önemli kısmını kendi üzerlerine almak olduğu söylenebilir. Ekonomik globalleşmenin ulus-devletler üzerindeki en önemli etkisi, ülkesel sınırların (*territorial*) ulusal kimliğini yitirerek, egemenliğini tek bir merkezde toplanmak yerine yerine farklı bölgeler ya da kentlere yayılarak merkezsizleşmesi (*decentered*)dir (Sassen, 1996:21). Ulus devlet temelli egemenlik anlayışı, coğrafi olarak merkezini yitirilmesiyle birlikte, insan haklarıyla ilgili uluslararası örgütlerin ya da ekonomik örgütlerin meşruiyet kriterlerini belirlediği bir egemenlik anlayışına geçiş yapılmıştır.

Globalleşmenin devletin ve güç ve yetki alanı üzerinde önemli bir etkisi olduğu doğru olmakla beraber, globalleşmenin siyasal egemenliğin altını bütünüyle oymadığı, devletin kontrol ve etkileme kapasitesini değiştirerek onun niteliğinde bir değişiklik yaptığı da ileri sürülmektedir. Ancak, küreselleşme eski düzene ait tüm sistem ve uygulamaları hızla ortadan yıkarak yerlerine yenilerini koymaya çalışır. Ne var ki, “yıkım” hızıyla “inşa” hızı aynı değildir (Grinin, 2008:196). Finansal hareketliliğin yarattığı değişimin “hızı” ve “derinliği” karşısında siyasal iktidarlarının geleneksel egemenlik anlayışını merkez alan politika ve süreçlerle bu süreci yönetmesi mümkün gözükmemektedir. Ekonomik krizlerin ya da bunların yarattığı politik türbülansın temel sebepleri arasında, siyasal kurumların (hükümetler, meclisler ya da merkez bankalarının) ulusal sınırları aşacak kadar hızlı büyüyen ekonomik süreçlere ayak uyduramamasının gösterilmesi bu yüzdendir (Grinin, 2008: 198).

Bu bağlamda bugün için küreselleşmeyle özdeşleştirilen sermaye hareketlerinin artması, finansal işlemlerin hızlanması, ticaret hacminin her geçen gün büyümesi gibi pek çok gelişmenin 15. ve 16. yüzyıl Avrupası’nda örnekleri olan gelişmeler olduğu, sadece 20. yüzyıla özgü olgular olmadığı ileri sürülmektedir (Krasner, 2002:37-40). Globalleşme süreciyle birlikte ulusal devletler kendi sınırlarını korumada ne kadar güçlük çekseler de pek çok devlet egemenliğini koruma, hükmetme ve otonomilerini, istedikleri siyasi, ekonomik ve politik kararları alma ve uygulama konusundaki inisiyatiflerini bütünüyle yitirmedi. Ulusal siyasi tercihler sınırlansa bile onlar hala kamusal müzakerenin ve tartışmanın odağında yer almaya devam ediyorlar (Held ve McGrew, 2008:19).

Küreselleşme, güç ve sermayenin ulusal sınırları aşan yönü yanında dünya sisteminde çeşitli güç odaklarının Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, İngiltere, Almanya ve ABD rekabetinin yarattığı sistemsel bir değişimin sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu gelişmeler İngiliz merkezli Pax Britannica’yı sona erdirirken, yerine 1940’ların sonundan itibaren ABD merkezli yeni bir dünya düzeninin, Pax Americana’nın hakim olması sonucunu doğurmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan dünya düzeni ABD’nin hegemon güç olarak ortaya çıkması sonucunda oluşturulmuştur (Özen, 2004:192).

Ekonomik faaliyetlerin küreselleşmesi bir yandan bunların ulus devletlerce düzenlenmemesi sonucunu yaratırken aynı zamanda küresel ekonomi yönetiminde çok taraflı kurumların ancak sınırlı bir otoriteye sahip olmasına yol açar. Bunun temel nedeni ulusal egemenliklerin ön planda tutan ulus devletlerin bu kurumları hakiki bir güç vermeyi reddetmesi dir. Küresel ekonomi yönetiminin mevcut çok taraflı kurumları özellikle IMF Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü küresel piyasa güçlerinin ulusal ekonomik hayat üzerindeki etkisini artıran ve derinleştiren programlarını sürdürdükleri ve savundukları ölçüde küresel sermayenin G7 devletlerinin vekili haline gelmişlerdir. Küresel ekonominin yönetim yapıları genellikle ekonomik küreselleşmenin gücünü beslemek ve yeniden üretmek için faaliyet gösterirken bir yandan da yeni oluşan bu küresel piyasa uygarlığını disiplin altına almaya çalışırlar (Held ve McGrew, 2008a: 39).

Uluslararası sermaye hareketliliği genelde 20. yüzyıla özgü bir olgu gibi sunulsa da, 1800’lerin sonundan Birinci Dünya Savaşı’na kadarki dönemde uluslararası sermaye piyasası bugünkü kadar olmasa da büyük ve hareketliydi. Ulusal ekonomilerdeki parasal genişleme uluslararası altın piyasasındaki akışa bağlıydı, bu nedenle hükümetlerin bu konudaki yetki ve inisiyatifleri sınırlıydı (Sassen, 1996:24). Devletlerin göreceli düşüşü ve devlet dışı oyuncuların yükselişinde değişimin en güçlü motoru derin politik ve toplumsal sonuçları neredeyse tamamen görmezden gelinen bilgisayar ve iletişim devrimi oldu. Geniş ölçekte

ulaşılabilir ve ucuz teknoloji, hükümetlerin büyük bilgi miktarını toplama ve idare etme tekeli kırıdı ve hükümetleri bu durumdan sağladıkları itaatten yoksun bıraktı. Her etkinlik alanında bilgiye anında ulaşım ve onu kullanıma sokabilmesi, hesaba katılması gereken aktörlerin sayısını artırırken, büyük otoritenin yanın devletin güç ve yetki alanını daralttı (Matthwes, 2008: 247).

Küreselleşme ulus devletlerin egemenlik ve yetki alanlarında gerilemeye neden olurken , ekonomik ilişkiler açısından yeni hegemonik ilişki ve süreçlerin hız kazanmasına neden oldu. Gramsci'nin hegemonya kavramını uluslararası ilişkiler düzelemine taşıyan Cox, üretim süreçleri, sınıflar arası ilişkiler ve siyasi güç arasındaki etkileşimin, tekil siyasi toplumları aşan bir ulusaşırı düzlemde dünya politik ekono-misinin çehresini belirlediğine işaret eder (Okur, 2015:134-135) Cox'un analizinde sermaye birikiminin dengesiz dağılımı, ve bunun belirleyen hiyerarşik yapı, dünya düzeninin şekillenmesinde belirleyicilik kazanır. Üretim, sermaye birikimi ve siyasi güç arasındaki ilişki siyasal toplumda, aktörler arası bir mücadelenin doğmasına neden olmuştur. Neo- Marksiste analizlerde, devlet düzeyinde sınıfsal bir mücadele şeklinde gelişip devlete hakim olma çabası olarak tanımlanan bu güç oyunu, devletlerarası düzeyde devletlerin, dünya düzeni ve hegemonya peşinde koşması şeklinde kendini gösterir Özen, 2004:186).

2. Finansal Küreselleşmenin Ulusal Ekonomiler Üzerine Etkileri

Dünya ekonomisinde 20.yüzyılın son çeyreğinde başlayan ve günümüze uzanan tarihsel süreçte finans alanında küresel ölçekte etkileri olan gelişmelere tanıklık edilmektedir. Bilgi, enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki hızlı ilerlemeler bireysel ve toplumsal yaşamın her alanını olduğu gibi ekonomik süreçlerde özellikle de finansal piyasalarda yeni araçların ve kurumların da ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Finansın küreselleşmesi, ekonomik faaliyetlerin ve ticaretin ulusal sınırları aşarak hızlı dönüşüm süreçlerine girmesine neden olurken, hükümetlerin para ve maliye politikalarının bağımsız şekilde tasarlama ve icra etme imkânlarını daraltmış, kim ülkeler için ise tamamen ortadan kalkmasına neden olmuştur.

Küreselleşme, finansal sistemi ulusal merkezli bir perpektifte açıklayan yaklaşımları geçerliliğini tartışılır hale getirmiştir. 1960'larda artan ticaret, seyahat, göç ve cari hesap konvertibilitesi sermaye hesabı kontrollerini onlardan kaçmaya istekli olanlar için daha az etkili hale getirdikçe finansın küreselleşmesi arttı. Önce gelişmekte olan ülkelerin hükümetleri, ardından büyük şirketler, finansman maliyetlerini düşürmek için genişletilmiş yabancı borçlanma fırsatlarından ve sermaye piyasalarından yararlandılar. Zaman geçtikçe, vatandaşların kendilerini enflasyona ve finansal sistemdeki faiz oranlarına getirilen kısıtlamalara karşı korumalarına izin vermek için siyasi baskılar gelişti, yabancı para cinsinden varlıkları elinde bulundurarak, önce denizde, sonra - daha da uygun bir şekilde - karada. iyi bağlantıları olan ve zenginlerin Borsa kontrollerini aşma kolaylığı, özellikle 1990'larda sermaye akışları ve finansal hizmetler ticaretinin önündeki engelleri azaltmak için uluslararası baskılarla birleşti (Hanson vd., 2003:3-4).

Finansal küreselleşmenin önemli bileşenlerinden olan sermaye hareketleri, doğrudan yatırımlar ve portföy yatırımları gibi araçlar yanında ticari bankaların finansman ihtiyaçlarını karşılamak için başvurdukları uluslararası ödünç verme işlemlerini de içermektedir. Küreselleşmeyle birlikte sermaye piyasalarında yaşanan bütünleşme süreci, para ve faiz politikalarıyla yakından bağlantılı olsa da, finansal piyasalardaki hareketler piyasa kurallarının, iş stratejilerinin, politik amaçlarla uygulamaya konulan kararların, merkez bankalarının oyunlarının kitle psikolojisinin, spekülasyon oyunlarının ve farklı kaynakları olan bilgi akışının karmaşık bir birleşimidir. Ülkeler arasındaki finansal bütünleşmede yabancı yatırımların genellikle gelişmiş ülke orjinli olduğu görülmektedir (McKinsey, 2017:41-43). Bu durum finansal küreselleşmenin ülkeler arasında aynı veya eşit koşullarda yürümesini güçleştiren bir olgu olarak görülebilir. Finansal küreselleşmenin az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler açısından yarattığı en büyük risk gelişmiş ülkelerin özellikle de Amerika gibi sermaye hareketlerine yön veren ülkelerle rekabet edecek ya da ekonomik manipulasyonlara karşı koyacak kurumsal güçten mahrum olmalarıdır. Ulus devletlerin küreselleşmeyle bu kadar yüzleşmediği geçmiş dönemlerde, askeri ve siyasi güç dengesizlikleri mevcut olmakla beraber, ülkeler arasında askeri ve politik çatışma riskinin fazl olmaması güç

dengelesizliklerinin, fiili bir çatışmaya dönüşme olasılığı oldukça düşük iken, para ve sermaye piyasasındaki dalgalanma/istikrarsızlıkların ülkeler arasında zımnî bir savaşa dönüşme riskinin yüksek olduğu ileri sürülebilir.

Ülkeler ekonomik bir politika belirlerken ya da karar alırken, yalnızca kendi ülkeleri açısından yaratacağı ekonomik sonuçları dikkate almamakta, bunun bölgesel ya da küresel ekonomik ve politik sonuçlarını da hesaba katmaktadır. Rusya'nın Avrupa doğal gaz satışında sadece elde edeceği gelirleri değil, Avrupa Birliği ya da NATO ile yaşayacağı siyasal krizde diğer ülkeler üzerindeki bölgesel olarak "doğal gaz tekel"ini elinde bulundurmanın sağlayacağı hegemonik avantajları da hesaba katmaktadır. Dünya ekonomisine yön veren ülkeler örneğin Çin, ekonomik olarak rakibi konumundaki bir ülkenin tahvillerini elinde tutarken salt kar motifiyle hareket etmediği, rakiplerine karşı avantaj elde etmeyi ya da rakip ekonomilere karşı bir koz olarak kullanabilmeyi amaçladığı açıktır. Gelişmiş ya da yükselen ekonomilerin merkez bankalarının döviz rezervlerini (özellikle Amerikan doları) güçlü tutma çabalarının arkasında benzer bir motif yer alır (Rickards, 2017:177-178).

Ulusal finansal piyasaların uluslararası piyasalardan izole edilememesinin önemli nedenlerinden birisi, herhangi bir ülkenin uluslararası aktörlerden borçlanmasa bile, faiz oranlarının küresel olarak belirlenmesi nedeniyle, bundan etkilenmesidir. Merkez bankaları, hem fiyat istikrarı hem de finansal sistemin istikrarı için para ve döviz piyasaları ile ilgili düzenleyici tedbirler alırken uluslararası piyasaları, FED'i veya Avrupa Merkez Bankası gibi aktörlerin olası kararlarını göz önünde bulundurmak zorundadır. Faiz oranları küresel ölçekte belirlenmiş olsa bile bu oranlar her ülkede aynı şekilde değildir. Gelişmiş ülkelerde faiz oranları ortak bir para birimi tarafından ifade edildiği için birbirine yakındırlar. Çoğu gelişmekte olan ülke kendi para ve sermaye piyasalarıyla ilgili korumacı politikalar tercih etse de, borçluların geçmiş borçlarının küresel piyasalarda belirlenmiş faiz oranlarından ödemeye devam etmeleri ve piyasa ajanlarının ellerindeki fonları uluslararası piyasalara kanalize etmeleri nedeniyle bunda başarılı olamamakta ve uluslararası finansal piyasaların bir parçası olmaya devam etmektedirler (Perraton vd., 2009:34).

Finansal küreselleşme yeni bir olgu olmamakla beraber, son yirmi beş yıllık süreçte finansal işlemlerin hız ve boyutunda yaşanan değişim, uluslararası finansal hareketlerin ulusal ekonomiler üzerindeki belirleyiciliğini arttırmıştır. Bankacılık ve finans piyasalarında bilgi ve iletişim teknolojisinin gelişmesi, yabancı yatırımcıların daha fazla ülkeye girmesine izin veren finansal ve sermaye hareketlerine yönelik serbestleşmeyle birlikte, 1980'lerde başlayan büyük bir yabancı sermaye hareketleri dalgasını ortaya çıkardı. 1990 ve 2000 arasında, GSYİH'ye göre yabancı yatırım yükümlülükleri stoku, dünya GSYİH'sinin yüzde 42'sinden yüzde 96'sına, iki katından fazla arttı. 2000 ile 2007 mali piyasasının zirvesi arasında, rakam neredeyse ikiye katlanarak yüzde 185'e ulaştı. 2007'den sonra hızında bir yavaşlama olsa da, ulusal ekonomiler arasındaki finansal entegrasyonun devam ettiği görülmektedir. (McKinsey, 2017:38).

Uluslararası para ve finans işlemleri ülkelerin ekonomi politikalarına olduğu kadar siyasal karar alma süreçleri üzerinde de etkili ya da belirleyici olabilmektedir. Küreselleşen finansal sermaye, gelişmekte olan ülkelerin mali sistemleri ve ekonomileri açısından önemli riskler barındırmaktadır. Bu tür risklerin yaratacağı yıkıcı etkilerden kurtulmak isteyen ülkeler, kimi zaman korumacı politikaları kimi zaman ise finansal politikalarını küresel koşullara veya eğilimlere uyumlaştırmayı tercih etmektedir. Ne varki, bu uyumlaştırma sürecinin temel aktörleri olan, IMF ve Dünya Bankası'nın karar alma süreçlerinde, gelişmekte olan ülkelerle gelişmiş ülkelerin pozisyon ve yetkilerinin eşit ya da benzer olmadığı küresel ekonominin başlıca aktörleri olan ülkelerin bu kurumlarda bir tür hegemonya oluşturdukları görülmektedir.

Global para sisteminin ülkeler arasında taşıdığı risk, küresel kapitalist sistemin sermaye hareketlerindeki serbestliği öngörmesine rağmen, oluşabilecek krizlerin yarattığı sonuçları ülkeler arasında eşit şekilde paylaşmamasıdır (Pistor, 2017:502). Küreselleşen finansal sermaye ile ekonomik krizler veya istikrarsızlıklar arasında mutlak ve sürekli bir ilişkiden bahsetmek doğru değildir. Uluslararası finansal hareketlerin olumsuz etkileri, kriz ve istikrarsızlıklara zemin hazırlayan ülkelere özgü koşullardan etkilendiği söylenebilir. Siyasal

istikrarın sağlanamadığı ve finansal piyasalarda liberalleşmenin henüz gerçekleşmediği, yapısal reformların gerçekleştirilememiş ülkelerde finansal sermayenin olumsuz etkiler yaratma potansiyeli daha fazladır (Norberg, 2003:285-286).

Finansal sermaye hareketlerinin çoğu zaman piyasa ekonomisinin dinamiklerine göre kendine yol bulduğu varsayılsa da, uluslararası sermayenin siyasal ve ekonomik istikrarı sürdürebilen ülkelere yönelmesi siyasal süreçlerin para ve finansal hareketlerden bağımsız olmadığına işaret etmektedir. Bu durum, siyasal krizlerle karşı karşıya kalan pek çok ekonominin uluslararası sermaye akışından yeterince pay almamasının açıkladığı gibi, uluslararası para akışının ya da sermaye hareketlerinin başka ülkelerin ekonomileri kadar siyasal süreçlerini de hedef alabileceğine işaret eder. Küreselleşmenin yeni bir evreye girdiği 21. yüzyılı karakterize eden en önemli özellik zayıf ya da küçük devletlere karşı güçlü piyasa ekonomisinin işlerlik kazanması, küreselleşmenin yeni ve eski aktörleri arasında yeni asimetrik ilişkilerin ve dengesiz güç dağılımının geçerlilik kazanmasıdır (Bassanini ve Reviglio, 2014:93). Piyasaların küreselleşmesi yerel ekonomilerin küresel rekabet koşullarına boyun eğmesini sağlarken, hem üretici sermaye hem de mali sermaye ulusal ve bölgesel sınırlamaları aşmaktadır (Held ve McGrew, 2008:37). Bunun doğal sonucu ise devletin otorite ve bağımsız karar verme yetkisinin azalması olmuştur.

Döviz piyasaları da ülkelerin ekonomik ve parasal egemenlikleri açısından önemli riskler yaratabilecek alanların başında gelmektedir. Serbest piyasa koşullarında herhangi bir mal ve hizmet gibi yabancı döviz de arz ve talebe bağlı olarak herhangi bir ülkeyi tercih edebileceği gibi daha “güvenli limanlar” bulunduğu, buldukları ülkeyi terk de edebilir. Dolayısıyla da özellikle büyük dış borç yükü altındaki ülkeler, ellerindeki sermayeyi farklı ülkelere ya da alanlara kaydıracak büyük yatırımcıların insafına kalmış durumdadır. Ekonomik krizlerle karşı karşıya kalan ülkelerin yaşadıkları ekonomik bunalımlar, kimi zaman uluslararası finans hareketlerinin serbest dolaşımından kaynaklanabildiği gibi büyük hacimli finans hareketlerine yön verebilecek tekellerin bilinçli ve spekülatif müdahalelerinden de kaynaklanabilmektedir.

3. Paranın Yükselişi ve Ekonomik Hegemonya

Modern ekonomilerin ayrılmaz bir parçasını oluşturan para, değişim ve değer ölçüsü olma yanında, yatırım ve tasarrufa aracılık etme, ekonomi politikası aracı olma gibi farklı fonksiyonlarıyla ekonomik hayatı olduğu kadar siyasal ve sosyal ilişkileri de biçimlendiren bir olgu olarak kabul edilebilir. Paranın ortaya çıkışı, insanlığın yerleşik hayata geçişiyle birlikte mal para şeklinde başlamıştır, ancak, bugünkü anlamıyla ilk para, madeni sikkeler şeklinde ortaya çıkmış, siyasal bir yapılanma olarak devletin şekillenmesi, nüfusun dolayısıyla da mübadeleye dayalı işlemlerin artması, madenlerin değer ölçülerde artış yaşanması gibi bir dizi faktör kağıt paraların madeni (sikke) paraların yerine ikame olmasını sağlamıştır.

İlk kağıt paranın Çinde ortaya çıktığı kabul edilse de bugünkü anlamıyla kağıt paranın kullanım ve yaygınlaşması 14.yüzyılda Avrupa’da ticari hayatın zengileşmesine paralel yaşanan gelişmeler sonucunda olmuştur. Avrupanın, o dönem önemli ticaret merkezlerinden Kuzey İtalya’da ellerindeki altın ve gümüşleri bankorlere emanet eden tüccarlar, bunlar karşılığında banknot adı verilen makbuzlar almışlardır. Ticari işlemlerinde karşı tarafa altın ve gümüş yerine bir tür para olan bu banknotlar verilmeye başlanması, ticari hayatta kağıt paraların ağırlık ve öneminin artmasını sağlamıştır. 1656 yılında İsveç’de kurulan Palmstruch Stocholm Bankası banknot ihraç etme yetkisine sahip ilk banka olarak Avrupadaki ilk banknotu 1666 yılında basmıştır. 1694 yılında İngiliz Merkez Bankası ve daha sonra diğer ülke merkez bankalarının kurulması kağıt paranın Avrupa’da yaygınlaşmasının önünü açmıştır. (Ferguson, 2018:44-45).

Paranın, ister madeni sikke şeklinde isterse kağıt şeklinde olsun, basımı ile ülkelerin egemenlik hakları arasında önemli bağlantı mevcuttur. Para basımı ulusal egemenliğin en somut özelliklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ülke sınırları içinde ulusal para biriminin üç temel fonksiyonundan bahsetmek mümkün:1-Değişim aracı, 2- Hesap birimi, 3-Tasarruf aracı. Değişim aracı olması, mal ve hizmetlerin mübadelesinde ve bedelinin ödenmesinde kullanılmasıdır. Değişim aracı olma fonksiyonu, parayı diğer finansal

varlıklardan ayıran en önemli unsurdur. Tasarruf aracı olma özelliği, gelirin elde edilmesiyle harcanması arasında geçen sürede paranın satın alma gücünü muhafaza edebilmesidir. Para dışındaki varlıkların da değer muhafaza etme özelliği olsa da, parayı farklı kılan özellik, likit olmasıdır, yani kolay ve hızlı şekilde nakde dönüşebilmesidir (Cohen, 2008: 22). Paranın bu özellikleri bir ülkenin kendi sınırları içinde ulusal paranın işleyiş mekanizmaları açısından önemli olmakla beraber, ülkeler ya da ulusal para sistemleri arasında sağlıklı ve etkin bir finans hareketliliğinin ve mübadele sürecinin gerçekleşebilmesi için uluslararası para sistemi gibi mekanizmalara ihtiyaç vardır.

Uluslararası para sistemi, ülkeler arasındaki ödemelerin gerçekleştirildiği, sermaye hareketlerinin düzenlendiği ve döviz kurlarının belirlendiği bir sistem olarak dünyadaki ekonomik ilişkilerin ve finansal hareketlerin gerçekleşmesine aracılık ettiği gibi dünyada para ve döviz kuru üzerinden oluşturulan hegemonik ilişkilerin odak noktasında yer alır. Paranın geçirdiği değişim ve yaşadığı yükseliş önemli ölçüde uluslararası para sistemlerinin yön verdiği ilişkilerle kendisini gösterir. Bugün için dünyada geçerli olan uluslararası para sisteminin geçmişine bakıldığında, İkinci Dünya Savaşı'na kadar yürürlükte kalan altın para sisteminin çöküşü sonrasında kurulan Bretton Woods sisteminin ve bu sistemin zaman içinde geçirdiği değişim sonucu oluşan farklı modellerin geçerlilik kazandığı görülür (Krugman, 2018:558-566).

Bretton Woods anlaşması öncesinde geçerli olan altın madenn standardı esas olarak sabit bir kur sistemiydi. Bu sistemde, ülke paralarının değeri belli bir miktar altınla tanımlamakta, böylece ülkelerin paraları arasında, altın içeriğine bağlı olarak sabit bir kur oluşmaktaydı. İngiltere'nin dünya ticareti içindeki ağırlığı ve finansal kurumlarının gelişmişliği sebebiyle, Londra, bu sistemde, tabii olarak, uluslararası para sisteminin merkezi haline idi. Altın standardında bir ülkenin ödemeler bilançosu açığı vermesi halinde, bu ülkeden altın çıkışı oluyor, bu da ülkede para arzını azaltıyordu. Para arzındaki azalma fiyatların düşmesine, bu da ihracatın artıp ithalatın azalmasına sebep oluyordu (Çağlar ve Dışkaya, 2018). Birinci Dünya Savaşıyla birlikte, bu sistemin başlıca oyuncular olan ülkeler para birimlerini altına dönüştürmekten vazgeçmişler, altın ihracatına gelen amborgalarla birlikte bu 1914'de bu sistemden vazgeçilmiştir (Akdoğan, 2020: 99).

1920'lerde ülkeler savaşın etkilerinden sıyrılarak ekonomik istikrarın sağlanması yönünde toparlanmaya başlayınca altın standartına geri dönme çabasına girişmişlerdir. ABD'nin öncülüğünü yaptığı bu yeni inisiyatif İngiltere, Fransa ve İskandinav ülkeleri tarafından destek bulsa da 1929 yılında patlak veren Ekonomik Buhranın yıkıcı etkileri nedeniyle, altın standardına dönüş çabaları sonuçsuz kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde uluslararası ekonomik ve mali ilişkileri düzenlemek amacıyla atılan en önemli adım 1944 yılında ABD'de düzenlenen Bretton Woods konferansları sonucunda kurulan yeni uluslararası para sistemi olmuştur (Ferguson, 2018:245-246). Bretton Woods sisteminde rezervler altın, ABD doları ve Özel Çekme Hakkından (1969'da yaratıldı) oluşmaktaydı. ABD doları rezerv para olarak İngiliz sterlininin yerini almıştı ve altın kadar iyi olarak kabul ediliyordu. Bu sistemde, her ülke parasının altın karşısındaki değerini sabit tutacaktı; ABD doları altına, diğer paralar da ABD dolarına bağlanmıştı. Her ülkenin döviz kuru sabit olmasına rağmen; IMF'nin, bir ülkenin ödemeler bilançosunda temel bir dengesizlik olduğunu kabul etmesi hâlinde kur değiştirilebiliyor; ülke parası dolara göre devalüe ya da revalüe edilebiliyordu. Döviz kurları belirlenen değerinin etrafında % 1 oranında dalgalanabiliyordu (Çağlar ve Dışkaya, 2018:8).

Bretton Woods sisteminin kilit kurumlarından olan IMF, günümüzde de uluslararası para sistemine yön vermekte ve üye ülkelerin uluslararası merkez bankası rolü üstlenmektedir. IMF'nin temel fonksiyonu, ülkelere cari işlemler bilançosu açıkları ve finansal krizler gibi durumlarda geçici krediler açmaktır. Üye ülkeler IMF'den belirli bir miktara kadar (IMF'ye olan katkıları) otomatik olarak borçlanabilmektedirler. Bunun ötesinde borç almak için IMF'nin ileri sürdüğü bir takım şartları kabul etmek zorundadırlar. Doların rezerv para olması dolayısıyla ABD, Bretton Woods sistemi içinde diğer ülkelerden farklı bir pozisyona sahipti (Woods, 2006:180-83). Bu sistemde ABD dolarının istikrarlı bir dünya parası rolünü oynaması, ABD ekonomisine duyulan güvenin devam etmesine bağlıydı. Ancak, ABD

dolarının hem bir ulusal para hem de bir dünya parası olarak kullanılması, ABD'ye diğer ülkeler karşısında bir avantaj sağlıyordu. İthalat yapmak için kendi parasından başka bir rezerv para kullanmak zorunda olmayan ABD, kendi parasıyla istediği kadar ithalat yapabiliyordu. Bundan faydalanan ABD, büyük dış ticaret açıkları vermeye ve bu açıkları dolar ihracı yoluyla finanse etmeye başladı. Bu durum, dolara olan güveni sarsarak Bretton Woods sisteminin çökmesine sebep oldu. Bir taraftan, genişleyen dünya ekonomisinde işlemlerin gerçekleştirilebilmesi için ihtiyaç duyulan parasal genişleme, yani dolar arzının artması ancak ABD'nin dış açık vermesiyle gerçekleşiyor; diğer taraftan, dünyadaki dolar miktarı, mevcut altın rezervlerine kıyasla hızla arttığı için, ABD'nin altın ile dolar arasındaki pariteyi sürdürmesi giderek güçleşiyordu. Bu sürecin sonucunda, ABD dolarına duyulan güven sürekli olarak azaldı ve neticede sistem çöktü. Mevcut pariteye göre altın karşılığı taahhüdünü yerine getiremeyeceğine kanaat getiren ABD; doların altın karşılığını kaldırdığını ilan etti ve Bretton Woods sistemi son buldu (Çağlar ve Dışkaya, 2018:10-12).

1973 yılında Bretton Woods sisteminin çöküşü ile birlikte yeni bir para sistemine ve dövizin değerinin piyasa koşullarında arz ve talebe göre belirlendiği esnek kur sistemine geçildi. Dalgalı kur sistemi de denilen dönemde sermaye akımları ve artan uluslararası ticaret ile gelişmiş ülkeler serbest ticaret veya küreselleşmeye hızla yönelirken, gelişmekte olan ülkelerin yeni dönemin temel politikalarına uyum sağlaması biraz zaman aldı. Bu yeni dönemin temel aktörleri olan IMF ve Dünya Bankası, önerdikleri ekonomi politikaları ve krizle karşı karşıya bulunan ülkeler için hazırladıkları kurtuluş reçeteleri yeni uluslararası ekonomi politığın önceliklerine uygun hazırlanmıştı. Sabit kur sisteminin yıkılması, Bretton Woods sisteminin en önemli kurumu olan IMF'nin dikkatini gelişmekte olan ülkeler ve onların yeniden yapılanma programlarına yöneldi. IMF bu programlarda hedeflediği başarıyı sağlayamamış olsa daha çok ekonomik krize düşmüş ya da kirizin eşliğindeki ülkelere sundukları istikrar/yeniden yapılanma programlarıyla ve bunların uygulanması karşılığı verdiği kredilerle adından söz ettirdi. Gelişmekte olan ülkelere sunduğu yeniden uyarlama ve ve istikrar programlarında sadece ekonomiye değil siyasal ve hukuki alana da yönelik politika önerilerinin yer alması, IMF'nin gelişmekte olan ekonomiler üzerinde oluşturulmak istenen "yeni hegemonya"da kaldıraç rolü üstlenmesini sağladı (Fraser, 2015:177; Chang, 2015:54-55). IMF ve Dünya bankası gibi örgütler uluslararası para sisteminde ve ticarete istikrarı sağlamak ve krizleri önlemek gibi bir rolle donatılmış olsalarda da bu örgütlerin gerek kurumsal yapısı gerekse işleyiş mekanizmaları başta ABD olmak üzere gelişmiş kapitalist ülkelerin hegemonyasına uygun şekilde oluşturuldu. Bu bağlamda, IMF ve Dünya bankasının temel rolü, yalnızca uluslararası politik ekonomide hakim olan prensip ve fikirleri belirlemek değildir, aynı zaman da kendilerinden borç alan ülkeleri bu prensiplere uymaya teşvik edecek veya gerektiğinde buna zorlayacak enstrümanlar geliştirmektedir. Bu durum, bu tür kurumlara uluslararası toplum tarafından, yeterince sorgulanmayan bir meşruiyet atfedilmesinin de bir nedenini oluşturur (Woods, 2006: 65).

Bretton Woods sistemi, 1970'lerin başında yürürlüğü bitmiş olsa da, bu sistemin uluslararası para ve finans piyasalarında günümüze kadar yansıyan önemli etkileri oldu. En önemli etki, Amerikan dolarının uluslararası döviz piyasasının temel para birimi hale gelmesi böylece bir bütün olarak sistemin temel değerlendirme aracı olarak işlev görmeye devam etmesi olmuştur. Finans piyasasında doların uzun geçmişe dayanan hakim varlığı dikkate alındığında resmi döviz oranları paritesi 1971'de çöktüğünde dahi dolar tamamen sistem dışına atılmamıştır. Tersine dolar borsası spot ve forward piyasaların temel mübadele aracı haline gelmiştir. Avrupa dışındaki hükümetler doları kur seviyesini müdahale deki başlıca müdahale araçlarından biri olarak kullanmakta, yabancı Merkez bankaları ve hazine resmi döviz rezervlerini dolar üzerinden tutarak gerektiğinde piyasaya müdahale için kendilerini güvence altına almak istemektedir (Agnew, 2005:452).

Bretton Woods sonrası yeni dönemde sadece döviz piyasasında dalgalı kur sistemleri uygulanmakla kalmamış aynı zamanda finansal sermayenin önündeki engeller kaldırılarak ülkeler arasında serbestçe hareket edebilmesinin önü açılmıştır (Tatlıyer, 2019:14). Bu gelişmeler aynı zamanda, paranın artık devletlerce basılan ve piyasaya sürülen bir meta olmaktan çıkmasına özel sektörce yaratılan paraların piyasada serbestçe dolaşıma sokulduğu bir döneme de geçişin de zemini hazırlamıştır.

Bretton Woods'un öngördüğü para sistemi ile dalgalı kur sistemi birbirinden çok farklı modeller olmasına rağmen ABD dolarının uluslararası (rezerv) para birimi olma özelliği yeni dönemde de geçerliliğini korumayı başarmıştır. Bretton Woods döneminde olduğu gibi dolar altına endeksli olması yeni dönemde geçerli değildir. Ancak bu ABD dolarının küresel para birimi olma özelliğinde bir değişiklik yaratmamıştır. Rezerv para olarak doların uluslararası alanda sahip olduğu hegemonya, Amerikan devletine ve toplumuna önemli avantajlar sağladığı açıktır. ABD'li tüketiciler ve yatırımcılar, uluslararası ölçekte kabul gören doları kullanarak yabancı mallar veya yabancı şirketleri satın alabilir. Ayrıca, ABD hükümetinin, yabancıların doları elde tutmaya istekli olduklarından, dolarların altına dönüştürülme talebiyle kullanılacağından endişelenmesine gerek yoktur (Cao, 2016:83). Doların kazandığı hakim pozisyonda, Amerika'nın uluslararası para sistemindeki konumu etkili olsa da, neoliberal sistemin kendisine özgü "dinamik"leri ve doların uluslararası (rezerv) para birimi olmasının ülkelere sağladığı ikincil faydalar doların hegemon statüsünü korumasına yardımcı olmuştur. Şöyle ki ABD, doların uluslararası (rezerv) para birimi olmasından başta senyoraaj geliri olmak üzere çok sayıda fayda elde ederken diğer ülkeler de tek bir para biriminin (doların) ekseninde olduğu finansal/ticari sistemin göreceli olarak istikrarlı bir yapı taşımasından kısmi düzeyde bir yarar sağlamaktadır (Tatlıyer, 2019:14).

Amerikan dolarının uluslararası ölçekte bir rezerv para halini gelmesi, paranın bölgesizleşmesi (*de-territorialization*) olarak da tanımlanan ve temel de ulusal paraların dolaşımının, ülke sınırlarını aşarak küresel bir kimlik kazanmasını ifade eden sürecin doğal bir sonucudur. Başta Dolar, Euro, Pound olmak üzere belli başlı ulusal paraların menşei ülkeleri dışında yaygın şekilde kullanılması, gerek finansal işlemlerin yürütülmesinde gerekse yatırım amacıyla kullanımında dolaşımda bulunan ülkelerin yerel para birimleriyle rekabeti ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla da, geçmişte ulusal ekonomilerin kendi ülke sınırları üzerinde sahip oldukları monopol (*tekel*) piyasası yerini ulusal paranın yanında birkaç tane hakim döviz kurunun da var olduğu oligopol piyasalarına bırakmıştır (Cohen, 2008:225). IMF Özel Çekme Hakları sepetini oluşturan dört para birimi olan Dolar, Euro, Sterlin ve Yen iken, Ocak 2016'dan itibaren Çin'in Yuan'ı beşinci para birimi olarak sepette yer almaya başlaması. uluslararası para sistemi ve ticarete bir çeşitlenme sağlamış olsa da, uluslararası ekonomik sistemden hiyerarşik yapısında bir değişiklik yaratmamıştır (Krugman, vd.2018:564).

Küresel sermayenin hızında ve hacminde yaşanan değişim, devletlerin faiz ve döviz kurlarını etkileme yeteneğini tamamen ortadan kaldırmaya bile önemli ölçüde daraltdı. Örneğin, bu piyasalar Amerika'nın uzun vadeli hazine bonosunun getirisini artırmak suretiyle faiz oranlarını düşürmesine ani bir karşılık cevap verebilirler. Paranın ülkelerin siyasal egemenlik ya da yetki alanları üzerinde yarattığı baskıyı artıran bir diğer faktör de elektronik paranın ortaya çıkmasıdır. Bilgisayar ve internet ağları üzerinden işleyen elektronik para ve türevleri, merkez bankalarının bilgi tedarik etmek fonksiyonunu bypass ederek, hükümetlerin para arzı konusundaki tekellerini kırmakta, siyasal egemenliğin kurucu unsurlarında olan para basma tekelini ortadan kaldırmak suretiyle devletin güç ve tasarruf yetkisini geriletmektedir. (Sassen,1996:26).

Devletin para üzerindeki egemenlik hakkına yönelik en önemli meydan okumalardan birisi kuşkusuz Bitcoin'in öncülük yaptığı kripto paraların itibari paraların yerini almaya başlaması olmuştur. Paranın geleneksel işlevlerini üstlenmeye başlayan Bitcoin ve türevlerinin herhangi devlet veya merkezi bir otoriteye ihtiyaç duymaksızın ihraç edilebilmesi, devletin para basma tekelinin sarstığı gibi devletlerin para aracılığıyla daha doğrusu para politikası aracılığıyla ekonomik büyüme, istihdam artışı ve fiyat istikrarı gibi ekonomik hedeflere ulaşabilme ve temel göstergeleri etkileyebilme becerisinde kısıtlamalara neden olmaktadır

Küresel ekonominin yeni aktörleri, belirli açıdan temsili demokrasilerde egemenliğin asıl sahibi seçmenler gibi hükümetlerin performansını ölçer ve değerlendirir hale gelmişler, verdikleri puanlarla ya da yayınladıkları raporlarla ülkelerin belirli politika ve kararları almaları ya da çeşitli tedbirler hayata geçirmeye yönlendirici roller üstlenmeye başlamışlardır. Kırılgan ekonomileriyle az gelişmiş ya da gelişmekte olan pek çok ülke, gerek sahip oldukları geniş network gerekse yönettikleri büyük ve çeşitli portföy nedeniyle

uluslararası finansal aktörlerle rekabet edebilecek konumda değildir. Bunu birkaç faktörle açıklamak mümkün: Birincisi, finans piyasası oyuncuları çok sayıda ülkenin hazine tahvillerini ellerinde bulundurarak, bu kanal aracılığıyla devletlere siyasi olanlar da dahil olmak üzere farklı strateji ve kararları dayatma eğilimindedir. Temel ilke, borçlu olduğun kişi, ekonomik ve finansal kararlarınızı belirleyebileceği gibi zaman zaman siyasi tercihleriniz üzerinde de etkili olabilmesidir. Bu tipik alacaklı borçlu ilişkisi olarak da görülebilir. İkincisi finansal sermaye sahiplerinin bir ülkeye yatırım yaparken, mali politikalar, işgücü piyasasının düzenlenmesi, vergi yükü, refah sistemi, serbestleştirme ve özelleştirme gibi pek çok konuda hükümet politikalarını etkileyebilmeleridir. Üçüncüsü, maliyetlerin gittikçe arttığı demokrasilerde, seçim kampanyalarının artan maliyetlerine kim katkıda bulunursa (ve mali piyasalar ve büyük şirketler kesinlikle bunu yaparlar) demokratik kanun yapma sürecini etkileme gücüne de sahip olabilmesidir (Bassasini and Reviglio, 2014:97).

4. Döviz Kuru Savaşları ve Siyasal Egemenliğin Geleceği

Finansal sermayenin ve kapitalizmin yayılması uluslararası politik ve ekonomik güç dengesini etkileyerek, hem az gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısından yeni risk alanlarını yaratmıştır. Bu ülkeler için finansal sermayenin ulusal sınırları aşan dinamizmi, ülkelerin egemenlik haklarının mülki sınırlarla korunamayacağını, güçlü ve istikrarlı devletlerin siyasi ve askeri açıdan olduğu kadar ekonomik ve finansal açıdan da egemenlik haklarını koruyabilen devletler olduğunu gerçeğini bir kez daha hatırlatmıştır.

Finansal küreselleşmenin uluslararası ekonomik ilişkiler açısından en önemli sonuçlarından birisi, geçmişte yalnızca bir değişim aracı olan parayı daha doğrusu döviz kurlarının artık bir silah olarak kullanılması kısaca kur savaşları'nın başlaması olmuştur. Kur savaşları genelde ülkelerin üretim maliyetlerini azaltmak, ihracat imkanlarını genişletmek ve istihdamı artırmak için rakip ekonomiler aleyhine olacak şekilde kendi ulusal paralarının değeri üzerinde oynama yapmalarını ifade etmektedir. Ancak, değişen ekonomik ve siyasi dengeler, döviz kurunun sadece metaforik olarak değil gerçek anlamda da bir silah olarak kullanılabileceğini ortaya koymuştur (Rickards, 2017:172). 21.yüzyılın henüz ilk çeyreğinde bulunduğumuz bugünlerde, ülkeler arasındaki rekabette ya da çatışmalarda 20.yüzyılda olduğu gibi yalnızca konvansiyonel silahlar ya da soğuk savaş dönemindeki olduğu gibi nükleer silah restleşmeleri kullanılmamakta, faiz oranları, döviz kurları ve sıcak sermaye akışları gibi finansal araçlar bir ülkenin önce ekonomisini sonra da siyasi sistemini çökertmede etkili birer silah olarak kullanılmaktadır. Bir ülkede menkul kıymetler borsası çökse bile tahvil piyasası işlemeye devam edebilir. Tahvil piyasaları yükselen faizler nedeniyle çökse bile, altın ve yağın da içinde yer aldığı menkul ticari mal piyasası zirve yapabilir. Bir piyasa çökerken, diğer piyasa zirveye ulaşabilir. Bununla birlikte, diğer tüm piyasalar (menkul mallar, tahvil piyasası, sermaye piyasası araçları) ulusal bir döviz üzerinde fiyatlanır. Dolayısıyla da bir ülkenin döviz kurunun çökmesi tüm piyasaların yani ülke ekonomisinin çökmesi demektir. Bu durum, finans savaşlarında döviz kurunun neden öncelikli hedef olduğu gerçeğini bizlere anlatmaktadır (Rickards, 2017:172).

Kur savaşları küresel kapitalizmin gelişim trendine paralel şekilde geçen yüzyılın başlarından itibaren küresel sermaye hareketlerine yön veren bir olgudur. Bu bağlamda dünya iktisat tarihinde, ilk ikisi 20. yüzyıl'da üçüncüsü ise içinde bulunduğumuz yüzyılın başından (2008 yılı) günümüze gelen üç kur savaşı döneminden bahsedilmektedir. Kur savaşlarının ilki, altın para sisteminde vazgeçildiği dönemde 1921'ile 1936 arasında yaşanmıştır. 1929 Ekonomik Buhranının ekonomik ve sosyal yaşamda yarattığı büyük yıkımlar ülkelerin dış ticaret dengelerini korumaya yönelik politikalara öncelik vermelerine neden olmuştur. Altın para sisteminden vazgeçen Amerika, İngiltere ve Fransa gibi ülkeler enflasyonu kontrol etme ve ekonomik istikrarı sağlamak amacıyla sabit kur sistemini tercih etselerde, bu durum ulusal paralarının aşırı değerlenmesine neden olmuştur. Uluslararası ticarete mallarının rekabet üstünlüğü kazanmasını isteyen ülkeler ulusal paralarını devalüe etmeye başlasalar da ticari ortaklarının misilleme olarak karşı devalüasyonlara başvurusu, sürecin bir sarmala dönmesine yol açmıştır (Krugman vd., 2018:595-597).

İkinci kur savaşı, Bretton Woods sisteminin çöküşü sonrasında uluslararası döviz piyasalarında geçerlilik kazanan dalgalanmalı kur rejimi döneminde yaşanmıştır. Resmi olarak yıkıldığı 1973 yılına kadar, Bretton Woods sistemi, üye ülkelere parasal istikrar, düşük enflasyon, düşük işsizlik ve yüksek büyüme gibi pek çok açıdan avantajlar sağlamıştır. Bununla beraber, Bretton Woods sonrası dalgalı döviz sisteminin geçerli olduğu dönem, döviz riskini azaltmaya dönük yeni enstrümanlara olan ihtiyacın ve spekülasyon amaçlı talebin arttığı bir dönem olmuştur (Perraton vd., 2009:33). Bretton Woods'un yıkılması sonrasında geçerlilik kazanan dalgalı kur sistemi, ülkelerin birbirlerine karşı gerektiğinde devalüasyon silahına başvurdukları yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Kur savaşlarının yarattığı olumsuzluklara karşı koymaya çalışan ülkeler zaman zaman ortak hareket ederek doları kurunu düşürmeye çalışmışlarsa da devalüasyon bir politika aracı olma özelliğini kaybetmemiştir. 1967'den 1987'ye kadar süren İkinci kur savaşı, 1985'teki Plaza Anlaşması ve 1987'deki Louvre Anlaşması ile ülkeler arasında mutabakat sağlanmasıyla sona ermiştir (Rickards, 2017:34).

Kur Savaşlarının üçüncüsü, 2008 ekonomik krizinin ülke ekonomileri üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin bir sonucu olarak, 2010 yılından itibaren kendini göstermeye başlamıştır. Bu kur savaşının başlıca aktörlerinin dolar, euro ve yuan olduğu söylemek yanlış olmaz. 2020 yılı küresel GSYH'nin neredeyse % 35'ine¹ ulaşan birleşik GSYH'leri ile ABD, Çin ekonomilerinin paraları uluslararası para piyasasına yön veren temel aktörler olmaları şartıca değildir. IMF tarafından tutulan ve ülkelerin döviz rezervlerinin kompozisyonunun raporlandığı COFER veri tabanında (2020 son çeyreği verilerine göre) ülkelerin tahsisli rezervlerinin % 60,46'sının ABD dolarından, % 20,53'ünün ise Euro'dan oluşması yaşanan kur savaşlarının boyutunu ve yaratabileceği sonuçları göstermesi bakımından önemlidir²

Günümüzde kur savaşları, para birimini ulusal olarak ihraç edenlerle sınırlı değil. Devrede, IMF, Dünya Bankası'nın yanı sıra hedge fonları, küresel şirketler ve süper zenginlerin özel ofisleri gibi oyuncular da var. Bu özel kuruluşların, spekülasyon, hedge erbabı ya da manipülatör olarak para birimleri üzerinde, onları ihraç eden kişiler kadar etkisinden bahsedilmektedir. Bugünlerde, politikacılara dolaylı baskı yapabilecek trilyonlarca doları olan hedge fonları ile birlikte yaşıyoruz. Ülkeler borçlanma ve tüketici harcamalarını teşvik etmek için, faiz oranlarını düşürmeye başlamışlar ve bu da para birimlerinin değerlenmesine yol açmıştır. Genel olarak, üçüncü kur savaşı üç büyük cephede cereyan etmektedir: Pasifik (Dolar-Yuan), Atlantik (Euro-Dolar) ve Avrasya (Euro-Yuan). Farklı cepheleri olsa da bu kur savaşı daha çok Çin ile Amerika arasında yaşanan çekişmelerle şekillenmektedir (Rickards, 2017:121-123).

Soğuk savaş döneminden bu yana dünyada iktisadi ve siyasi süreçlerde ABD'nin hegemonik bir üstünlüğü söz konusudur. Amerika askeri ve siyasi açıdan olduğu kadar ekonomik açıdan bu konumuna tehdit oluşturacak ülkelerle ya da küresel veya bölgesel birliklerle (Avrupa Birliği gibi) ticaret savaşlarına girmekten çekinmemektedir. Sovyetlerin yıkılması ile birlikte Amerika'nın uluslararası alanda kazandığı süper güç pozisyonu, askeri alanda Rusya tarafından dengelenmeye çalışılırken, da ekonomik alanda bunu başarabilen tek ülkenin Çin olduğu söylenebilir. Uluslararası iktisadi ilişkiler bağlamında üçüncü kur savaşı döneminin de en önemli iki aktörünün ABD ve Çin olması bu açıdan şartıca değildir.

Çin'e karşı yürüttüğü kur savaşlarında Amerika ağırlıklı olarak, Çin'den ithal ettiği ürünlere yönelik kota ya da ek vergi silahını kullanırken, Çin buna hem Amerikan mallarına kota uygulayarak hem de yuanı dolar karşısında devalüe ederek cevap vermeyi tercih etmektedir. Bu iki ülke arasındaki kur savaşlarının önemli dönüm noktalarından birisi 2015 yılından beri Çin'in Yuan'da yaptığı devalüasyonlardır. Amerika ve Çin arasındaki ticaret ve kur savaşları Trump yönetimi zamanında yeniden ivme kazandı. 2019 yılında Trump'un Çin menşeli 300 milyar dolar değerindeki ürüne 1 Eylül itibarıyla yüzde 10 gümrük vergisi uygulanacağı

¹ "World Economic Outlook Database, October 2020". IMF.org. International Monetary Fund. 13 October 2020. Retrieved 13 October 2020.

² Currency of Foreign Exchange Reserves (COFER), <https://data.imf.org/?sk=E6A5F467-C14B-4AA8-9F6D-5A09EC4E62A4>

açıklaması üzerine Çin'in 7Ağustos 2019'da yuanı devalüe etmesi yuanda 2008 den bu yana en büyük düşüş yaşanmasını sağlamıştır.³

Döviz piyasaları da ülkelerin ekonomik ve parasal egemenlikleri açısından önemli riskler yaratabilecek alanların başında gelmektedir. Bir çok alacaklı ve yatırımcı belirli bir ülkenin ekonomisiyle ilgili özel bir bilgiye sahip değildir. bu yüzden de yatırımcıların bir kısmı o ülkeyi terk etmeye başlarsa, başkaları bu durumu bir şeylerin iyi gitmediği, ortamın istikrarlı olmadığını bir göstergesi olarak kabul ederler (Norberg, 2003 :269).Finansal haeketlerdeki bu değişkenliğe benzer şekilde, serbest piyasa koşullarında herhangi bir mal ve hizmet gibi yabancı döviz de arz ve talebe bağlı olarak herhangi bir ülkeyi tercih edebileceği gibi daha "güvenli limanlar" bulunduğu, buldukları ülkeyi terk de edebilir. Dolayısıyla da özellikle büyük dış borç yükü altındaki ülkeler, ellerindeki sermayeyi farklı ülkelere ya da alanlara kaydıracak büyük yatırımcıların insafına kalmış durumdadır. Ekonomik krizlerle karşı karşıya kalan ülkelerin yaşadıkları ekonomik bunalımlar, kimi zaman uluslararası finans hareketlerinin serbest dolaşımından kaynaklanabildiği gibi büyük hacimli finans hareketlerine yön verebilecek tekellerin bilinçli ve spekülatif müdahalelerinden de kaynaklanabilmektedir (Sassen, 1996:26).

Finansal sermayeye yön veren aktörlerin yalnızca piyasa ekonomisine göre faaliyet gösteren uluslararası şirketlerden ibaret olmadığı açıktır, gelişmiş ekonomilerin ve dünya ekonomisinde hegemonya kurmuş ülkelerin spekülatif işlemlere bizaat yönettiği, hedefindeki ülkelerde gerektiğinde her türlü operasyona girişebildiği bilinmektedir (Ferguson, 2018:248).Kur savaşları genelde ülkelerin uluslararası piyasalarda kendi mallarının diğer rakip ülkelere göre daha cazip kılmak amacıyla kendi ulusal parasının değerini düşürmesi şeklinde gerçekleşir. Ancak, kimi zaman Amerikan dolarının rezerv para olma özelliğini üzerinde hedef ülkenin ulusal parasının değerinin, spekülatif alım ve satımlar üzerinde düşürülmesi suretiyle ekonomik göstergelerin negatif bir seyir kazanması amaçlanabilmektedir. Bunun en tipik örneklerinde birisi, TL'de 2015 yılından itibaren yaşanan hızlı ve istikrarlı değer kaybı gösterilebilir. Türk lirasının ABD doları karşısında son dönemde yaşadığı gerilemede, hem kamu maliyesinde kırılganlıkların ve hem de olumsuz ekonomik göstergelerin etkisinden bahsetmek mümkün ise de, uluslararası finans piyasalarında ülkemizde döviz kurları üzerinden bir dizi operasyonun hedefi haline geldiği gerçeği göz ardı edilmemelidir. ABD'başkanı Trump'ın 29.10.2019 tarihinde attığı bir twitte söylediği "Limitleri aşması durumunda daha önce yaptığım gibi Türk ekonomisini yok ederim" sözleri 2015 Mart ayı sonrasında TL'nin yaşadığı değer kaybının uluslararası finans piyasalarında "görünmez bir el" gibi şleyen arz ve talebin doğal sonucu değil, büyük ölçüde spekülatif alım ve satımların sonucu yaşandığının en önemli göstergelerinden biridir.

Ulusal dövizin yabancı paralara karşı korunmasında politik faktörlerin de etkisinden bahsedilebilir. Paranın, siyasal bir sembol olarak ulusal kimliğin tesisinde ve desteklenmesinde önemli bir rolü olduğunu kabul etmek gerekiyor. Ulusal bir devlete ve mülki sınırlara hasredilmiş bir para egemenlik haklarını iki yönden destekler: Ulusal paranın bir hükümet ya da merkez bankası tarafından çıkarılıyor olması, vatandaşlara devletle ve kendi kimliğiyle ve ulusal kimliğiyle olan bağını hatırlatması yönüyle oldukça önemlidir (Cohen, 2008: 237). Bu yönüyle bir ulusun parasının ulusal bir dilden farklı olmadığı ileri sürülmektedir. Esasında pek çok hükümetin ulusal paralarının varlığını ve değerini korumak için verdiği mücadelenin arka planında bu vardır. Paranın sembolik rolü hükümetlerin kendi ulusal paraları değeri ve rekabet imkanı ne kadar düşük olsa da ulusal parayı korumaya yönelik çabalarını daha anlaşılır kılmaktadır. Para yalnızca bir ülkenin kendi ulusal ekonomisi açısından değil diğer ülkelerle giriştiği ekonomik ve siyasi mücadelenin de önemli bir aracı haline gelmiş durumdadır. Para, uluslararası ilişkilerde diplomatik bir etki aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Para bir devletin gücünün/egemenliğinin önemli bir

³<https://www.bloomberght.com/haberler/haber/1818387-cin-yuan-referans-kurunda-20-yilin-en-sert-dususunu-gerceklestirdi>; Yuan fall: Why is China's currency getting weaker? <https://www.bbc.com/news/business-49245654> Erişim Tarihi:12.12.2020)

bileşenini oluşturur. Herşeyden önce paranın diğer tüm ekonomik kaynaklar üzerinde bir üstünlüğü ya da tahakkümü vardır. Bir ülke kendisi için hayati önemdeki mal ve hizmetlere ulaşmamakla tehdit edilecekse para bunun için en uygun silahtır. Zira, güçlü bir ekonomiye ve sağlam bir mali sisteme sahip olmayan ülkeler ulusal paralarının rekabet kapasitesinin düşüklüğünden kaynaklı büyük risklerle karşı karşıya kalırlar (Cohen, 2008: 238).

SONUÇ

Küreselleşmeyle birlikte boyutu ve hacmi artan uluslararası sermaye hareketliliği ulusal ekonomiler üzerinde bir takım fırsatlar yarattığı gibi çeşitli risk faktörlerini de beraberinde getirmiştir. Finansal kapitalizmin büyük yatırımcılara, hedge fonlarına ve doğrudan yatırım gibi pek çok sermaye aracından kaynaklanan risklere karşı devletleri savunmasız hale getirdi. Finans sektörü gerek uluslararası piyasalarda gerekse de ulusal piyasalarda ekonomik süreçlerde hakim bir pozisyon elde etmeye başladı. Sanayi üreticileri firmaların gelirlerini kendi üretimlerinde çok borsada işlem gören hisselerden ya da spekülasyon satışlarından elde etmesi finansal kapitalizmin ulaştığı boyutları göstermesi bakımından önemlidir.

Finansal küreselleşmenin gücü ve boyutu, devletin hegemonyasını tesis ederken ya da sürdürürken yalnızca kendi mülki alanına odaklanamayacağı ya da egemenliğini mülki sınırlarla tahdit edemeyeceği gerçeğine işaret etmektedir. Finansal sermayenin ve kapitalizmin yayılması uluslararası politik ve ekonomik güç dağılımını etkileyerek, gelişmekte olan ülkeler açısından ciddi risk alanları yaratmıştır. Bu ülkeleri için kendi egemenlik alanlarının nasıl koruyacakları meselesi çözülmeyi bekleyen bir sorun olarak geçerliliğini sürdürmeye devam etmektedir (Li ve Zou, 2015:177). Küreselleşme çağında finansal kapitalizmin yükselişinin karakteristik özelliğinin finansal işlemlerin kapsam, karmaşıklık, hacim ve hız açısından yaşadığı değişimdir. Temsili demokrasinin parlamento gibi geleneksel kurumlarının yetki alanı kendi mülki sınırlarıyla çizilmiş iken ve bir kuralın yasalaşma ve uygulanma sürecinin zamanı gerektirirken, milyar dolarları bulan işlemlerin dijital olarak bilgisayar üzerinden yalnızca birkaç saniyede gerçekleşebilmesi ulus devletlerin egemenlik kullanma biçimlerinin önem ve geçerliliği zayıflatmıştır.

Uluslararası sermaye hareketleri ülkelerin yalnızca ekonomilerini değil, aynı zamanda siyasal geleceğini de belirleyen önemli faktörlerdendir. Ekonomik ve mali göstergeler, hükümetlerin başarısını ya da uluslararası alandaki etkinliğini ölçmede kullanılan temel parametrelerden biri olarak kabul edilmektedir. Olası bir ekonomik krizin sonuçlarına (yüksek enflasyon, işsizlik, yükselen faiz ve döviz kuru vb.) toplumun ya da seçmenlerin tamamının katlanacak olması siyasal karar alma süreçlerinde finansal piyasalara ve uluslararası sermaye hareketlerine olan ilgiyi arttırdı. Finansal kapitalizm nedeniyle pek çok ülke kural koyan /politika belirleyen bir konumdan belirlenmiş politikaları uygulayan pasif bir konuma geldi.

Küreselleşme bağlamında gelişmekte olan ülkelerin finansal kapitalizme yönelik eleştirilerinin hedefinde IMF, Dünya Bankası gibi Amerikan hegemonyasını temsil eden kurumlar ve bunların uygulamaları vardır. Bu tür kurumların liberalizm ya da serbest piyasa ekonomisiyle ilişkilendirilmesi bütünüyle yanlış olmamakla beraber, gerek bu kurumları ortaya çıkaran tarihsel gelişim süreçleri gerekse de işleyiş mekanizmaları ve aldıkları kararların serbest piyasa ekonomisinin gerekleriyle uyumu tartışmalıdır. Ulusal ekonomilerin, özellikle de gelişmekte olan ülke ekonomilerin uluslararası sermaye hareketlerinin yaratacağı risklere karşı kendilerini güvenli hissedebilmeleri için kamu maliyesinde ve ekonomide güçlü ve istikrarlı kurumsal yapılara, serbest piyasa kurallarına uyumlu ekonomi yönetimine ihtiyaç vardır. Uluslararası sermaye hareketlerinin belirli ülkelerin hegemonya aracı haline gelmesinin önlenmesi açısından IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların yönetim ve karar alma süreçlerinin daha şeffaf ve daha katılımcı hale gelmesi de büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Agnew ,John A. (2005). *Hegemony: The New Shape Of Global Power*, Temple University, Philadelphia
- Ağaoğulları, M.A. (2015). "Demokratik Mitoslar: Halk-Ulus Egemenliği ve Siyasal Temsil". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Sayı 46,21-30
- Akdoğan, Ece C. (2020). "Uluslararası Para sisteminin Geçmişi, Bugünü ve Geleceği", *Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 91-120
- Aybudak, Utku (2017). "Modern Devlet Bağlamında Ortaya Çıkan Egemenlik Kavramı ve Egemenliğin Dönüşümü", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* Cilt: 10 Sayı. 54,226-237
- Avcıoğlu, Şevket (2014). "Immanuel Wallerstein'ın Dünya Sistemi, Jeopolitik Ve Jeokültür Kuramı", *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı. 31, 97-110
- Bassanini, Franco and Edoardo Reviglio (2014). "National States Sovereignty, Democracy and Global Financial Markets: The European Issue - *International Economics, Camera di Commercio Industria Artigianato Agricoltura di Genova*, Vol. 67(1), 79-109.
- Beriş, Hamid Emrah (2008), "Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme" *AÜ SBF Dergisi*, Cilt.63, Sayı 1, 55-80.
- Cao, Lan (2016). "Currency Wars and the Erosion of Dollar Hegemony", *Michigan Journal of International Law* V.38L. 57-118., <https://repository.law.umich.edu/mjil/vol38/iss1/2>.
- Chang, Ha-Joon (2015). *Sanayileşmenin Gizli Tarihi*, çev.: Emin Akçaoğlu, Yayınevi, Efil Yayınevi Yayınları
- Cohen, Benjamin J., (2008). *Global Monetary Governance*, Routledge Press, London and Newyork
- Çağlar, Ünal ve Senem K.Dışkaya (2018). "Küreselleşme, Uluslararası Para Sistemi Ve Kriz", *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi* Cilt:5, Sayı:2, 1-24
- FED, (2021) The Federal Reserve System , "Currency in Circulation: Value" https://www.federalreserve.gov/paymentsystems/coin_currircvalue.htm (Erişim Tarihi, 05.02.2021)
- Ferguson, Niall (2018). *Paramın Yükselişi*, çev.: Barış Pala, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları
- Fraser, Nancy (2015). Legitimation Crisis? On the Political Contradictions of Financialized Capitalism *Critical Historical Studies*, Vol. 2, No. 2 (Fall), 157-189
- Giddens, A. (2008a). "Modernliğin Küreselleşmesi", *Küresel Dönüşümler-Büyük Küreselleşme Tartışması*, Edit. David Held ve Anthony Mcgrew, çev.Ezgi Sarıtaş, Ankara, Phoneix Yayınları. 81-87
- Giddens, Anthony (2008b). *Ulus Devlet ve Şiddet*, çev.: Cumhur Atay, Kalkedon Yayınları, İstanbul
- Grinin Leonid. E.(2008). "Transformation of Sovereignty and Globalization" , *Hierarchy and Power in the History of Civilisations: Political Aspects of Modernity*, Edited by Leonid Grinin, Dmitry Beliaev & Andrey Korotayev, Moscow, 191-224.
- Habermas, Jurgen (2008). *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti*, çev.: M. Beyaztaş, İstanbul, Bakış Yayınları
- Hanson, J., Honohan P.,and Majnoni, G. (2003). "Globalization and National Financial Systems: Issues of Integration and Size 1", *Globalization and National Financial Systems* Edited by James A. Hanson Patrick, Honohan, Giovanni Majnoni, World Bank and Oxford University Press.
- Held, David (2008). "Uluslararası Hukukun Değişen Yapısı: Egemenlik Dönüştü mü", *Küresel Dönüşümler-Büyük Küreselleşme Tartışması*, Edit. David Held ve Anthony Mcgrew, çev.:Ezgi Sarıtaş, Ankara, Phoneix Yayınları, 196-214
- Held, David ve Anthony Mcgrew (2008), "Büyük Küreselleşme Tartışması", *Küresel Dönüşümler-Büyük Küreselleşme Tartışması*, Edit. David Held ve Anthony Mcgrew, çev.Ezgi Sarıtaş, Ankara, Phoneix Yayınları, 7-69.
- Held, David ve Anthony Mcgrew, David Goldblatt, Jonathan Perraton (2008), "Küreselleşmeyi Yeniden Düşünmek", *Küresel Dönüşümler-Büyük Küreselleşme*

- Tartışması*, Edit. David Held ve Anthony McGrew, çev.: Ezgi Sarıtaş, Ankara, Phoneix Yayınları, 88-96
- Krasner, Stephen D. "Globalization and Sovereignty", *States and Sovereignty in the Global Economy*, Edited by David A. Smith, Dorothy J. Solinger and Steven C. Topik, Routledge, 2002.
- Krugman, Paul R., Maurice Obstfeld, Marc J. Melitz (2018), *International Economics Theory & Policy*, Eleventh Edition, Global Edition, Pearson Press.
- Li, Guoping and Hong Zhou (2015). "Globalization of Financial Capitalism and Its Impact on Financial Sovereignty", *World Review of Political Economy*, Vol. 6, No. 2 (Summer) 176-191
- Matthews, Jesssica (2008). "Küresel Sivil Toplumun Yükselişi", *Küresel Dönüşümler-Büyük Küreselleşme Tartışması*, Edit. David Held ve Anthony McGrew, çev.:Ezgi Sarıtaş, Ankara, Phoneix Yayınları, 247-268.
- McKinsey (2017), *The New Dynamics of Financial Globalization*, McKinsey Global Institute, [The new dynamics of financial globalization | McKinsey](#)
- Norberg, Johan (2003). *Küresel Kapitalizmi Savunmak*, Editör: Mustafa Acar ve Metin Toprak, Liberte Yayınları, Ankara
- Okur, Mehmet Akif (2015). "Gramsci, Cox ve Hegemonya: Yerelden Küreselle, İktidarın Sosyolojisi Üzerine", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 12, Sayı 46, 131-151.
- Özen, Çınar (2004). "Dünya Düzeni ve Gelişmekte Olan Ülkeler," *Ekonomik Yaklaşım*, 15(52-53), 185-207.
- Perraton, Jonathon, David Goldblatt, David Held, Anthony McGrew (2009), "Küreselleşen Bir Dünyada Ekonomik Aktivite", *Küreselleşme Temel Metinler*, Edited by Kudret Bülbül, Orion Yayınları.
- Pistor, Katharina (2017) ."From Territorial to Monetary Sovereignty", *Theoretical Inquiries L.* 491 , 492-517
- Poggi, Gianfranco (2014), *Devlet Doğası, Gelişimi ve Geleceği*, çev.: Eviren Aysun Babacan, İstanbul Bilgi Üniv. Yayınları, Ankara
- Rickards, James (2017), *Kur Savaşları Bir Sonraki Küresel Krizin Oluşumu*, çev. : Nusret Alhan , Neşenur Domaniç– Scala Yayıncılık, İstanbul
- Sassen, Saskia (1996), *Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalization* (New York: Columbia University Press.
- Tatlıyer, Mevlüt (2019). *Çok Kutuplu Dünyada Doların Yerini Ne Alacak*, SETA Raporu, Seta Yayınları, Ankara
- Woods Ngairé (2006). *The Globalizers: The IMF, The World Bank, And Their Borrowers*, Cornell University Press, Ithaca and London.